

УДК 340.155.2 (091) : 349.6

Л. Я. Коритко

РОЗВИТОК ПРАВОВОЇ ОХОРОНИ РІЧОК У СХІДНІЙ ГАЛИЧИНІ В АВСТРО-УГОРСЬКИЙ ПЕРІОД

Постановка проблеми. Необхідною умовою життєдіяльності людини є вода як один з важливих компонентів навколишнього природного середовища і найпоширеніший природний об'єкт. Згідно сучасного українського законодавства водний об'єкт — це природний або створений штучно елемент довкілля, в якому зосереджуються води (море, річка, озеро, водосховище, ставок, канал, водоносний горизонт).

Історичний досвід Австрії щодо правового регулювання охорони та раціонального використання природних об'єктів та їх ресурсів, зокрема, водних (річок), є цікавим та повчальним для України. Адже з 1772–75 рр по 1918 рік регулювання природоохоронних правовідносин на частині українських земель, зокрема, Східної Галичини, відбувалося в межах австрійської системи права. Протягом вказаного періоду західні українські землі (Східна Галичина, Буковина та Закарпаття) входили до складу Австрійської (Австро-Угорської з 1867 року) імперії.

Стан дослідження. Загалом становлення і розвиток державно-правових інститутів як Австрійської (Австро-Угорської з 1867 року) імперії, так і українських земель Східної Галичини в її складі, досліджували В. С. Кульчицький, Б. Й. Тищик, М. В. Никифорак, І. Й. Бойко, О. І. Мікула, І. Ю. Настасяк, О. В. Кондратюк, Н. Ю. Панич та інші.

Вивченню австрійського законодавства XIX — поч. XX ст., яке регулювало охорону та використання окремих природних об'єктів, приділили увагу О. І. Логвиненко, Б. В. Кіндюк, О. Р. Проців, В. М. Клапчук, П. Б. Хоєцький., Р. С. Кірін та ряд інших українських науковців.

Проблеми розвитку та застосування австрійського законодавства про охорону та раціональне використання водних об'єктів не були предметом спеціального дослідження.

Мета і завдання дослідження. Зважаючи на те, що галицьке крайове законодавство з приводу охорони та раціонального використання водних об'єктів на території земель Східної Галичини, що перебували в складі Австрійської (Австро-Угорської з 1867 року) імперії ніхто спеціально не вивчав, мета пропонованої статті — аналіз становлення та розвитку правової охорони річок у Східній Галичині в другій половині XIX — на початку XX ст.

Для досягнення поставленої мети є необхідним розв'язання таких завдань:

- дослідження вимог, встановлених тогочасним австрійським крайовим законодавством щодо охорони та використання водних об'єктів та їх ресурсів;
- опрацювання архівних матеріалів, які підтверджують застосування та дотримання водного законодавства у Східній Галичині в кінці XIX — на початку XX століття.

Виклад основних положень. Австрійською владою для коронного краю Галичини та Володимирії з Великим князівством Краківським (куди входили й власне українські землі Східної Галичини. — Л. К.) було видано крайовий Водний закон від 14 травня 1875 року (Вісник законів крайових, далі — В. з. кр., № 38). Закон встановлював правовий режим вод в цьому краї. Передбачав право користування державними (публічними) водами без особливих пристроїв в звичайний спосіб для купання, миття, пиття, плавання, черпання, видобування з води рослин, мулу, піску, землі, каміння, за умови, якщо такі дії не змінюватимуть течію: «бъгу воды и береговъ...», та не порушуватимуть чужі права і не завдаватимуть шкоди іншим особам, і в місцях для цього призначених (§ 15) [1, с. 80].

А § 70 була встановлена відповідальність за порушення норм водного права: «противъ оуставъ регулиющихъ водне право». Мова йде про спорудження водних будівель або використання вод без дозволу, якщо одержання такого дозволу передбачено законом, а також самовільну зміну знаків для визначення висоти води і шкідливе для здоров'я засмічення вод. За це передбачався штраф в розмірі від 5 до 150 золотих ринських (валюта, яка діяла в австрійській Галичині до 1892 року, потім була замінена на корону згідно закону від 2 серпня 1892 року. — Л. К.), або арешт від 1 дня до одного місяця [1, с. 95].

Крім того, на території Східної Галичини діяли декілька крайових законів, які визначали основні принципи здійснення будівництва берегоукріплень та регулювання річок. Серед них: Закон від 15 травня 1897 року про регулювання середньої секції річки Гнила Липа (В. з. кр., № 20). Його нормами передбачено проведення розчистки та регулювання річки Гнила Липа на ділянці «від моста на дорозі державній в Руді до мосту на дорозі громадській в Бурштині в повіті Рогатиньським» [2, с. 102]. При цьому в законі чітко зазначено, що варто було уникати можливого «великого небезпеченства, котре має бути усунене» [2, с. 103]. Згідно § 2 кошторис робіт, який затверджений міністерством сільсько-го господарства (рільництва), становив 346 000 золотих ринських. У 1896 році з такою ж метою був виданий Закон про регулювання річки Дністер.

Природні об'єкти та їх ресурси виконують не тільки екологічну, але й економічну функцію. Екологічна функція води виявляється в забезпеченні життєдіяльності людини, існування та розвитку рослинного і тваринного світу. Економічна функція виявляється у її здатності бути ресурсом промислового виробництва та іншого господарського використання. Власне для прискорення розвитку економіки 11 червня 1901 року було прийнято Закон про будову сплавних каналів в Австрії. Метою прийняття цього закону було дальше сприяння промисловості та торгівлі і подальшого розвитку економічного та фінансового життя в краї, адже сплавні канали можуть стати дешевими перевізними дорогами, налагодити зв'язки між сходом та заходом. Як видно з виступу на Першому українському просвітньо-економічному конгресі у Львові 1 і 2 лютого 1909 року доктора технічних наук, інженера Михайла Корнелля, вони допоможуть налагодити тісніші відносини з російською Україною, також дадуть можливість здешевлення перевезення кам'яного вугілля з Краківщини,

що в свою чергу спричиниться до розвитку промисловості. Цей закон зокрема передбачав, що будівництво каналу Вісла–Дністер мало б закінчитись до 1923 року (§ 6 закону) [3].

У квітні 1901 року в австро-угорський парламент була передана спільна петиція Львівського Політехнічного товариства (підписали Осолінський та Франке), Краківського Технічного товариства (підписали Смяловський та Стейнграбер) та Галицької інженерної палати (підписали Ясінський та Кедзерський) про необхідність будівництва сплавних каналів в Галичині (мова йде про західну та східну, українську) [див.: Державний архів Івано-Франківської області, далі — ДАІФО, ф. 7, спр. 187]. В першу чергу з метою здешевлення перевезення лісу в інші австрійські, і не тільки, краї, адже тарифи на залізничні перевезення [на той час] не можуть бути зменшені.

Дані організації запропонували гідротехнічному бюро Міністерства торгівлі запроєктувати будівництво каналів в Галичині, які б з'єднували Одер з Віслою під Краковом, далі Краків з Судовою Вишнею зі Львовом і Бродами, Судову Вишню з Дністром. Вони також вимагали від влади одночасно розпочинати будівництво галицьких каналів з каналами Дунай–Одер та Дунай–Влтава–Лаба (Ельба. — Л. К.).

Іншим пунктом вимог було пришвидшення регулювання русел сплавних річок та запевнення про систематичне проведення регулювання русел карпатських річок, надання щорічної дотації з державного меліораційного фонду відповідно до меморіалу Крайового виділу від 8 березня 1901 року. Також мова йшла про необхідність утворення окремого центрального органу — міністерства суспільних робіт. А до цього, питання водного будівництва (сплавних каналів, регулювання річок, меліорації та забудови водних гірських потоків) необхідно віднести до компетенції одного органу центрального водного уряду. І, під кінець, автори петиції закликали крайових техніків (інженерно-технічних працівників) до проектування та будівництва таких сплавних каналів [4, арк. 3].

А у часописі «Nafta» за липень 1901 року навіть був надрукований проект будівництва водних каналів, що покращило б становище галицького нафтового промислу [5, s. 99–100]. Пропонувалося створити крайову комісію, яка би відала будівництвом водних каналів, і до її складу ввести 1–2 представників нафтового промислу [6, s. 157]. Вочевидь, це питання не було належним чином врегульовано, тому що подальші тогочасні публікації свідчать, що в 1910 році до Галичини приїжджав міністр фінансів («скарбу») д-р Білінський «в справі будови водних каналів»: «Будові водних доріг спротивилася рішуче палата панів, бо державний бюджет виказує дефіцит, на покриття котрого треба буде зтягнути в найблизшій році 150 мільйонову позичку та вести позичкову «господарку» ще через ряд літ» [7, с. 3].

Архівні матеріали свідчать, що австрійська влада приділяла достатню увагу використанню річок на території як всієї імперії, так і її окремих країв. Для цього фахівцями інженерних служб складалися відповідні розрахунки, робилися креслення з регулювання русел окремих річок по певних ділянках [див.: ДАІФО, Ф. 49, 51, 441, 486, 487]. Або й навіть невеличких потічків, що

протікали в межах міст: потоку Рудки на лінії Станіславів–Вороненка [див.: ДАІФО, Ф. 7, оп. 1, спр. 10].

Велася службова переписка між управлінськими органами, зокрема Галицьким ц.(ісарсько) к.(оролівським) Намісництвом у Львові та керівними органами по регулюванню річок на місцях. До прикладу, відповідно до розпорядження ц. к. Намісництва від 3 липня 1904 року на 1910 рік для розчистки та регулювання русла річки Бистриця на дільниці Єзупіль–Побережжя Станіславівського повіту було розроблено розрахунок на суму 63 054, 63 корон [8, арк. 15].

Статистика засвідчує, що у XIX ст. паводки в Карпатах траплялися в середньому через 18 років, у XX ст. — через 4–5 років [9, с. 12]. У результаті паводків відбувалися зміни русел річок і потоків. Паводкові води змивали лісосплавні греблі, кладки та інші прибережні споруди. Тому владою вживалися заходи щодо усунення наслідків таких катастроф. Постійно проводилися розчистки та регулювання річок. Навіть була створена комісія з регулювання річок в Галичині в складі 18 осіб — представників центральної урядової та місцевої влади. Із звіту цієї комісії бачимо, що на 1913 рік було заплановано для проведення робіт на річках використати 1 800 000 корон [10, арк. 10]. Також проводилися перевірки ходу робіт по регулюванню річок, в т. ч. і на території коронних країв, зокрема Східної Галичини [див.: ДАІФО, Ф. 441, спр. 35].

Однією з таких річок можемо назвати Полтву, для якої було вирішено спорудити підземне русло ще у 1886 році [див.: Державний архів Львівської області, далі — ДАЛО, ф. 3, оп. 1, т. 2, спр. 3422]. І тепер ця річка протікає під Львовом. Адже наприкінці XIX століття міські урядники вирішили, що нічого, крім шкоди, ця річка Львову не приносить. Серед аргументів називали забагнюченість місцевості, гниття води, міради мух, комарів, малярійну загрозу, сморід. Останнє, вочевидь, і підказало їм єдино прийнятне рішення — захвати річку під землю, замурувати її, перетворивши у міську каналізаційну систему. Довжина каналізації за австрійського періоду становила: 1870 рік — 15 км, 1903 рік — 54 км, 1910 рік — 82 км [11]. Вважається, що завдяки крупним [австрійським] інвестиціям фактично було створено новий центр Львова (осушено болотисту долину ріки Полтви, для якої побудовано і нині діючий колектор) [12, 3].

Зауважимо, що в навколишньому природному середовищі все взаємопов'язане, природні об'єкти перебувають у взаємодії між собою. Відповідно, їх захист вимагає збалансованого, комплексного підходу. Адже, до прикладу, негативний вплив на ліс спричинить шкоду і земельній ділянці, на якій проростають лісові насадження. Негативний вплив на води зашкодить тваринному світу, що перебуває у водному середовищі, і т. д. Тому австрійська влада (в т. ч. і на території Східної Галичини) вживала заходів, щоб мінімізувати негативний вплив на одні природні об'єкти, і тим самим запобігти погіршенню інших. На території Городокського повіту такий собі землевласник Любомирський вирубував ліс, що шкодило водним об'єктам у Волі Добрянській. Ця ситуація знайшла своє відображення в матеріалах переписки між Львівським магістратом та Городокським повітовим старостом у 1905 році [див.: ДАЛО, ф. 3, т. 3, спр. 5029]. Даному землевласнику було заборонено проводити таку спустошливу вирубку лісу.

Деякі питання охорони водних об'єктів вирішувалися і в примусовому порядку. Рішенням Станіславівського окружного гірничого управління від 12 січня 1910 року за № I. 1488/09 було встановлено охоронну територію для водних джерел в гміні Малехів, якими здійснювалося водопостачання крайових сільськогосподарських закладів у Дублянах. У межах цієї охоронної території заборонялося проведення геолого-пошукових робіт, в т. ч. видобуток будь-яких корисних копалин [13, s. 318].

Висновки. Отже, у Східній Галичині діяло австрійське законодавство, що визначало правовий режим вод. Сюди віднесемо крайовий Водний закон 1875 року, Закон 1897 року про регулювання середньої секції річки Гнила Липа, Закон про регулювання річки Дністер 1896 року тощо. Цими законами встановлено вимоги щодо використання вод, відповідальність за їх порушення. Особливо наголошено на недопущенні шкідливого для здоров'я засмічення вод. А при проведенні розчистки та регулюванні річок (можемо простежити на прикладі річки Гнила Липа) варто було уникати можливого «великого небезпеченства, котре має(ло) бути усунене».

Підтверджують застосування та дотримання водного законодавства у Східній Галичині в кінці XIX — на початку XX століття архівні документи, що містяться в Державному архіві Івано-Франківської області та Державному архіві Львівської області.

Вважаємо перспективними подальші дослідження та науковий аналіз норм Водного закону 1875 року з метою порівняння із законодавством сучасної України.

Література

1. Оустава водна зъ дня 14. Марта 1875, обовязуюча для Королевства Галиціи и Володимиріи вразъ зъ Великимъ Княжествомъ Краковскимъ // Вѣстникъ законѡвъ и распорядженій краевыхъ для Королевства Галиціи и Володимиріи разомъ съ великимъ Княжествомъ Краковскимъ. — Рокъ 1875. — № 38, часть XV : выдано и розослано дня 10. Юнія 1875. — Львовъ : Зъ печатнѣ Л. І. О. Рогоша, 1875. — С. 75–104.
2. Закон з дня 19. марта 1897, о регуляціи середньої секціи річки Гнила Липа // Вістник законѡвъ и распоряджень краевихъ для Королѣвства Галичини и Володимиріи з Великимъ Княжествомъ Краківськимъ. — Річник 1897. — № 20. — Львів : З печатні В. Лозинського, 1897. — С. 102–104.
3. Корнелля М. Будова водних каналів в Галичині і їх вплив на добробут краю / М. Корнелля // Протоколи і реферати Першого українського просвітно-економічного конгресу у Львові 1 і 2 лютого 1909 року — Львів : друкарня Наукового товариства ім. Шевченка під зарядом Н. Беднарского, 1910. — С. 427–433.
4. Державний архів Івано-Франківської області, м. Івано-Франківськ, Ф. 7. Станиславский городской магистрат (австро-венгерский период). 1841–1919 рр. Оп. 1. Спр. 187. Петиция «Львовского Политехнического общества» австро-венгерскому парламенту о строительстве сплавныхъ каналов в Галиции, ускорении регуляции карпатских рек и создании отдельного министерства общественныхъ работ, 1901 р., 4 арк.
5. Projekt budowy drog wodnych ze stanowiska galicyjskiego przemyslu naftowego (Memoryal do rządu od galic. Towarz. naftowego) // Nafta. Organ Galicyjskiego Przemyslu Naftowego pod redakcyą prof. R. Zalozieckiego. — Rocznik IX. — w lipcu 1901. — Zeszyt 7. — Lwow : Z Drukarni «Słowa Polskiego», pod zarzadem Z. Halacinskiego, 1901. — S. 99–101.
6. Memoryal krajowego towarzystwa naftowego wreczony marszalkowi hr. A. Potockiemu // Nafta. Organ Galicyjskiego Przemyslu Naftowego pod redakcyą prof. R. Zalozieckiego. — Rocznik IX. —

- w pазdzierniku 1901. — Zeszyt 10. — Lwow : Z Drukarni «Słowa Polskiego», pod zarządem Z. Halacinskiego, 1901. — S. 157–158.
7. Польська райтерада // Діло. — Рік XXXI. — Ч. 238 від 25 жовтня 1910 р. — С. 3–4.
 8. Державний архів Івано-Франківської області, м. Івано-Франківськ, Ф. 441. Управління з регуляції річок Бистриця надвірнянська та Бистриця Солотвинська, м. Станіслав Станіславського повіту. 1888–1920 рр. Оп. 1. Спр. 1. Сметы, чертежи, переписка и отчеты комиссии по регуляции реки Быстрица на участке км. 7700–0000 Езуполь — Побережье Станиславского повета Львовского наместничества, 1888–1912 рр., 60 арк.
 9. Войцехівська-Павлишин М. Під знаками води і вогню: світове товариство об'єднується задля співпраці з природою / М. Войцехівська-Павлишин // Вечірній Івано-Франківськ. — 2010. — 16 вер. — С. 12.
 10. Державний архів Івано-Франківської області, м. Івано-Франківськ, Ф. 441. Управління з регуляції річок Бистриця надвірнянська та Бистриця Солотвинська, м. Станіслав Станіславського повіту. 1888–1920 рр. Оп. 1. Спр. 34. Протокол XIV засідання Комиссии по регуляции рек в Галиции, состоявшегося во Львове 20 марта 1913 года, 1913 р., 16 арк.
 11. Полтва (притока Західного Бугу). — [Електронний ресурс]. — Режим доступу : [www.uk.wikipedia.org/wiki/Полтва_\(притока_Західного_Бугу\)](http://www.uk.wikipedia.org/wiki/Полтва_(притока_Західного_Бугу)) — Назва з титул. екрана.
 12. Українська Галичина та Австрія: історична довідка / Австрійське консульство у Львові. — Львів : [б. в.], 2005. — 6 с.
 13. Orzeczenie s. k. Urzedu gorniczego okregowego w Stanislawowie z 12-go stycznia 1910, I. 1488/09, o ustanowieniu rejonu ochronnego dla zrodel wody w gminie kat. Malechow, zasilajacych wodociag krajowych Zakladow rolniczych w Dublanach // Nafta. Organ Krajowego Towarzystwa Naftowego pod redakcyą Dr. S. Barroszewicza. — Rocznik XIX. — 31 pazdziernika 1911. — Zeszyt 20. — Lwow : Z Drukarni «Słowa Polskiego», pod zarządem J. Ziembinskiego, 1911. — S. 318.

Анотація

Коритко Л. Я. Розвиток правової охорони річок у Східній Галичині в австро-угорський період. — Стаття.

Стаття присвячена розгляду основних законодавчих актів щодо охорони та використання водних об'єктів (річок) у Східній Галичині в складі Австро-Угорської імперії. Серед них: крайовий Водний закон 1875 року, Закон 1897 року про регулювання річки Гниля Липа, Закон про регулювання річки Дністер 1896 року.

Ключові слова: води, охорона вод, Східна Галичина, Австро-Угорщина.

Аннотация

Корытко Л. Я. Развитие правовой охраны рек в Восточной Галичине в австро-венгерский период. — Статья.

В статье рассматриваются основные законодательные акты, регулирующие охрану и использование водных объектов (рек) в Восточной Галичине в составе Австро-Венгерской империи. Среди них: краевой Водный закон 1875 года, Закон 1897 года о регулировании реки Гнилая Липа, Закон о регулировании реки Днестр 1896 года.

Ключевые слова: воды, охрана вод, Восточная Галичина, Австро-Венгрия.

Summary

L. Ya. Korytko Development of Legal Protection of the Rivers in the Eastern Halychyna in Austria-Hungarian Period. — Article.

The article considers the main legislative acts concerning the protection and use of the water objects (rivers) in the Eastern Halychyna forming part of Austria-Hungarian Empire. Among them are: the land Water Law from 1875, the Law of 1897 about regulation of the river Hnyla Lypa (the Rotten Lime), the Law about regulation of the river Dnister of 1896.

Keywords: waters, protection of waters, the Eastern Halychyna, Austria-Hungary.